

6. Эйто Дж. Словарь новых слов английского языка // The Longman Register of new words. Москва: Русский язык, 1990. 434 с.
7. Robert L. Chapman. Dictionary of American Slang. USA: New York: Harper Collins Publishers, 1995. 617 p.
8. Sharman Elizabeth. Across Cultures. Longman, 2004. 160 p.
9. Spears R. A. NTC's Dictionary of American Slang and Colloquial Expressions. New York: McGraw Hill, 2000. 3rd ed. 560 p.

Стаття надійшла 10.10.2017 року

УДК 811.161.2'28(038)

Тетяна Тищенко
(Умань, Україна)
e-mail: ttm1609@ukr.net

«СЛОВНИК СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРОК» ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НОМІНАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СХІДНОПОДІЛЬСЬКОМУ АРЕАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті на матеріалі «Словника східноpodільських говірок» описано номінаційні процеси в східноpodільському ареалі української мови. Зокрема, звернуто увагу на різні типи номінації (лексичну, пропозитивну, дискурсивну), визначено структуру назв (моно- та полікомпонентні), окреслено мотиваційні зв'язки, виявлено формальні засоби номінації. Предметом дослідження обрано тематичні групи назв бджільництва, рибальства, тваринництва, традиційного сільського будівництва, одягу, взуття, прикрас, рис людини.

Номінаційні процеси розглянуті в тих тематичних групах лексики, для яких вони є найбільш характерними.

Ключові слова: номінація, типи номінації, засоби номінації, мотиваційні зв'язки, номінаційні процеси.

Тищенко Т. «Словарь восточноподольских говоров» как отражение номинативных процессов в восточноподольском ареале украинского языка.

В статье на материале «Словаря восточноподольских говоров» представлена номинация как процесс в восточноподольском ареале украинского языка. Особое внимание автор обращает на различные типы номинации (лексическую, пропозитивную, дискурсивную), определена структура названий (моно- та поликомпонентные), очерчено мотивационные связи, определены формальные средства номинации. Предметом исследования избраны тематические группы названий пчеловодства, рыбоводства, животноводства, традиционного сельского строительства, одежды, обуви, украшений, качеств человека. Номинативные процессы описаны в тех тематических группах, для которых они есть наиболее характерными.

Ключевые слова: номинация, типы номинаций, средства номинации, мотивационные связи, номинационные процессы.

Tyshchenko T. «Dictionary of east-Podillia dialects» as the mirror of nomenclature processes in the east-Podillia area of the Ukrainian language.

Nomenclature processes in east-Podillia area of the Ukrainian language were described in this paper based on the material of «Dictionary of east-Podillia dialects». In particular, the attention was paid to different types of nomenclature (lexical, pro-positive, discursive), the structure of names was determined (mono- and poly-component), motivation links were outlined, formal ways of nomenclature were identified. Thematic groups of names in apiculture, fishery, livestock production, traditional construction, clothes, footwear, jewels, human features were the subject of the research.

Certain nomenclature processes were studied in those thematic groups of lexis where they were the most typical. It has been stated that «Dictionary of east-Podillia dialects» mainly registers lexical nomenclature in different thematic groups; however illustrative material given in dictionary entries proves the use of pro-positive and discursive nomenclature by Podillia residents. One-word names predominate in lexical nomenclature. Poly-component names are attributive phrases and they express class-gender relations. «Dictionary of east-Podillia dialects» contains a great number of endemisms, borrowings, archaic vocabulary, uni-verbs, which confirms dialect-forming processes.

Keywords: *nomenclature, types of nomenclature, ways of nomenclature, motivation links, nomenclature processes.*

До завдань дослідника номінаційних процесів у діалектній мові входить визначення різних типів номінації (лексичної, пропозитивної та дискурсивної), структури назв (моно- та полікомпонентних), окреслення мотиваційних зв'язків лексем (різних типів мотивації назв); виявлення формальних засобів номінації, опис вторинної номінації, атракції, лексичної субституції, процесу універбізації, установлення процесів найменування з традиційними звичаями, обрядами, повір'ями), вивчення впливу екстралінгвальних чинників (змін господарського й культурного укладу життя) та внутрішньомовні процеси (міжмовні й міждіалектні контакти, нівеляційні процеси в говірках та ін.) [5, с. 4–5].

Нині в українському мовознавстві відомі праці П. Гриценка [3], В. Лесової [8], В. Дворянкіна [5], М. Поістогової [11], І. Гороф'янюк [4], Г. Гримашевич [2], А. Скорофатової [13] та ін., присвячені номінації в різних тематичних групах лексики. Номінація у східноpodільському ареалі української мови стала об'єктом досліджень Г. Березовської [1], Л. Поліщук (Поліщук), О. Оскирка [12], Т. Тищенко [14]. Проте узагальненої праці про номінаційні процеси у східноpodільських говірках наразі немає, що і визначає актуальність нашої наукової розвідки. Мета статті – виявити актуальні номінаційні процеси у східноpodільських говірках, відображені в «Словнику східноpodільських говірок», який становить собою опубліковані (Г. Березовська «Словник назв одягу та взуття в східноpodільських говірках» (Березовська), Т. Тищенко «Лексика бджільництва Східного Поділля» (Тищенко 1), Т. Тищенко «Східноpodільський родильний обряд: лексикографічний та текстовий

описи» (Тищенко 2)) та рукописні словники тематичних груп традиційного сільського будівництва (Поліщук), рибальства, тваринництва, рис людини.

«Словник ...» дає уявлення про засоби та типи номінації, окремі номінаційні процеси, які відбуваються в досліджуваному ареалі.

У всіх тематичних словниках зафіксовано багатозначні лексеми. Їх полісемічна структура зумовлена різними номінаційними процесами, зокрема лексико-семантичною трансформацією слова, що базується на вертикальних зв'язках між членами однієї лексико-семантичної парадигми та веде до збільшення семантичного обсягу слова. Така номінація характерна для всіх досліджених груп лексики у східноподільських говірках, яка здійснюється за характерними для кожної групи лексики семантичними моделями; наприклад, для ТГЛ назв одягу визначальною є модель «тканина» → «виріб із цієї тканини»: *ба^лонка* 'тонка синтетична непромокальна тканина' → 'куртка з тонкої непромокальної синтетичної тканини', 'плащ із тонкої непромокальної синтетичної тканини'; *б^обрик* 'тканина', 'пальто із бобріка'; *бо^лон'я* 'тканина', 'плащ із болоньї'; *кап^рон* 'синтетична тканина', 'панчохи з капрону'; *ко^рали* 'дорогоцінний камінь', 'намисто із коралів'; *п^ерли* 'органічні утворення молюсків', 'намисто з перлин'; *х^утро* 'шерсть тварини', 'шуба'; *ди^мка* 'тканина', 'спідниця'; *га^зик* 'тонка тканина', 'хустка'; *де^м'с'атка* 'домоткане полотно у десять пасом', 'сорочка із домотканого полотна в десять пасом', 'спідниця із домотканого полотна в десять пасом' [1].

Багатозначність слова може бути також зумовлена спільною мотиваційною ознакою, покладеною в основу номінації тієї чи тієї реалії, наприклад, мотиваційна ознака «спосіб виготовлення» зумовила розширення структури лексеми *у^йязанка* 'плетена кофта з гудзиками', 'плетена шапочка', мотиваційна ознака «крій» лежить в основі номінації *гол'ф*, *ол'ф* 'кофта без застібок із високим коміром, яка щільно облягає тіло', *гол'ф* 'чобіт без застібки, який щільно облягає ногу'.

Розширення семантичної структури лексем відбувається внаслідок реактивації пасивних лексем, що проявляється у втягненні в орбіту номінування нових реалій лексичних одиниць, які позначали реалії, котрі вийшли з ужитку, внаслідок чого на сучасному хронологічному зрізі відбувається розширення його семантичної структури [1]. Такі явища спостережено в тематичних групах одягу, взуття і прикрас, рідше – бджільництва та родильної обрядовості. Наприклад, *ку^лфайка* 'стьобана куртка на ваті' → *ку^лфайка* 'будь-яка стара куртка'.

Розширення семантичної структури архаїчних лексем відбувається, власне, через архаїзацію реалії: багато респондентів не завжди можуть згадати, що позначали тим чи тим словом. Наприклад, для лексеми *бунда* / *бун'д'а* у словнику Г. Березовської зафіксовано 19 значень, зокрема

‘будь-який довгий одяг, вільного покрою, розширений донизу’, ‘довге жіноче плаття’, ‘широка жіноча спідниця’, ‘короткий верхній одяг із домотканого грубого сукна’; ‘довге жіноче пальто’, ‘широке зимове жіноче пальто’, ‘зимова куртка без гудзиків’, ‘довге дитяче плаття вільного покрою’, ‘старий верхній одяг, у якому виконували роботу по господарству’, ‘довгий верхній одяг із домотканого грубого сукна’, ‘тепле чоловіче півпальто’, ‘негарний одяг’, ‘довгий верхній жіночий стьобаний одяг, розширений внизу’, ‘широкий плащ із капюшоном’, ‘широкий одяг із домотканого грубого сукна, який підперезують у стані’, ‘безрукавка, утеплена ватою’, ‘широкий одяг без рукавів із зав’язкою на шиї’, ‘довга жіноча сорочка’, ‘довга дитяча сорочка’, ‘широкий халат’ (Березовська).

Подібний процес розширення семантики спостерігаємо в тематичній групі бджільництва. Давня лексема *то¹чок* позначала очищену від трави місцину, на якій ставили вулики із бджолами. У східноподільських говірках архаїчні лексеми, зберігаючи давню семантику, розширюють номінативне поле, наприклад, лексема *то¹чок / т¹чок* реалізує такі значення: 1) ‘стаціонарна пасіка’, 2) ‘пасіка, місце, де стоять вулики’; 3) ‘приміщення для зимівлі бджіл’. Єдиною лексемою, яка зберігає інформацію про давній спосіб отримання меду на Східному Поділлі, є лексема *борт*, що у східноподільських говірках вийшла на периферію лексико-семантичної системи, хоч і має розгалужену семантичну структуру, у складі якої визначальною семою є ‘місце проживання бджіл’. Розвиток семантики лексеми *борт* у східноподільських говірках відбувався, очевидно, так: ‘дуپло в дереві, де живуть бджоли’ → ‘видовбана колода, яку навішують на дерево для поселення бджіл’ → ‘вулик’ (‘вулик-дуплянка, встановлений вертикально’, ‘вулик-дуплянка, встановлений горизонтально’, ‘вулик, виплетений із соломи чи рогози’) → ‘перегородка у великому вулику, що розрахований на декілька сімей’ → ‘бджільництво’ → ‘пасічник’. Перші шість сем лексеми *борт* пояснимо розвитком бджільництва як одного із занять українців. Функціонування у східноподільських говірках синонімів та міжговіркових відповідників (*сто¹йак* ‘вулик-дуплянка, встановлений вертикально’, *ле^uжак* ‘вулик-дуплянка, встановлений горизонтально’, *борт¹н’а*, *дуп¹л’анка*, *пле^uт’інка*, *рого¹з’анка*, *вулик п¹лете^uний* ‘вулик, виплетений із соломи чи рогози’), спільнокореневих слів на позначення того ж лексико-семантичного явища (*борт* ‘пасічник’: *ран’ше так називали пас’ічник’ю*, *борт’ю’ник* ‘пасічник’, *бортник* ‘чоловік, який займався збиранням меду із бортів’) привело до витіснення на периферію мовної системи говірки давню лексеми, а потім до розвитку нових значень, швидше зумовлених втратою семантичних зв’язків з етимологом.

Метафоризація – лексико-семантична трансформація слова, що базується на міжпарадигматичних зв’язках слів та виявляє себе як

уживання замість одного слова іншого, яке належить до іншої лексико-семантичної парадигми, але має спільний із першим словом семантичний елемент – диференційну або конотативну сему [13, с. 84].

Значного поширення в говірках серед одиниць аналізованих ТГЛ набула т. зв. «зоологічна метафора»: *ве^дм'ід* 'клишава людина', *ба^дран*, *бик*, *в'іс'л'ук* 'уперта людина' та ін., *кро^длиха* 'багатодітна жінка, яка народжує щороку', *т^друтен* 'людина, яка живе за рахунок іншої'. У ТГЛ назв бджільництва зафіксована «антропометафора» *во^дроўка*, *здо^д'їка*, *здо^д'уж^жка* 'бджола, яка краде мед чужої сім'ї', *домо^дгоспо^ддарка*, *домо^дха^з'айка*, *приби^драл'ниці*'і, *приби^драл'шчиці*'і 'бджоли, які прибирають у вулику', *при^дйомищиці*'і 'бджоли, які у вулику приймають нектар на переробку від тих, які його принесли', *кор^дм'іл'іці*'і, *н'ан'ки* 'бджоли, які у вулику годують молодих бджіл', *роб'іт'ниці*'і, *робо^дт'ага* 'всі бджоли в сім'ї, крім матки і трутнів', *розв'ідники*, *розв'ідниці*, *розв'еч:ики*, *розв'ідниці'а* 'бджола, яка шукає місце для поселення всього відведеного рою або вивчає місце найкращого взятку'.

Аналіз лексики з конкретним значенням, уміщеної в «Словнику ...», засвідчує, що найпродуктивнішим в усіх тематичних групах лексики є суфіксальний спосіб словотворення.

Дослідники номінаційних процесів сучасної української мови зауважують, що продуктивним способом словотворення української мови є також осново- і словоскладання, застосування яких на всіх етапах її розвитку сприяло поповненню словникового складу [7, с. 83]. На формально-словотвірному рівні семантична композиція в досліджуваних говірках представлена у вигляді: а) чистого основоскладання: *тоўсто^длоб* 'головень, *Leuciascus cephalus* L.', *ве^дрхо^двода* 'верховодка, дрібна прісноводна риба родини коропових, *Alburnus alburnus* L.', *кро^дле^дферма* 'ферма, на якій розводять кролів', *кро^дли^дматка* 'кролиця, яка дає приплід', *коно^дматка* 'кобила жеребна', *ве^дтра^дботн'ік* 'ветеринар';

б) складно-суфіксального основоскладання: *нижн'о^дводка* 'риба, яка водиться у нижній частині водойми', *од^днол'ітки*, *одн^до^др'ічки* 'недомірки, лов яких заборонений', *рако^длоўка* 'пристрій для виловлювання раків', *ве^дрхо^дводен*, *ве^дрхо^двод^дтка* 'верховодка, дрібна прісноводна риба родини коропових, *Alburnus alburnus* L.', 'риба, яка водиться у верхній частині водойми', *ското^дмогил'ник* 'худоба дохла', *само^дс'едка* 'квочка, яка сіла на яйця без відома людей', *одн^до^дгодка* 'корова до одного року', *двох^дл'ітка*, *дру^дго^др'ічка* 'корова молода, яка вже телілася', *дру^дго^дт'ілка*, *дру^дго^дродка*, *ўторо^дродка* 'корова, яка вдруге народила'.

Різновидом складно-суфіксального основоскладання є складно-нульовий спосіб (основоскладання завершується нульовою суфіксацією): *само^ддур* 'блешня, металева блискуча рибка (пластинка) з гачком, яку використовують як принаду для риби', *рибо^двод* 'рибалка, який займається

рибальством професійно', *рибо'лоу* 'рибалка, який займається рибальством як хобі'; *крас'нопир*, *красно'п'ор* 'краснопірка, *Scardinius erythrophthalmus* L.'; *ме'ртво'род* 'плід мертвонароджений', *козо'пас* 'той, хто пасе кіз', *коне'пас* 'людина, яка пасе коней', *гурто'прау* 'чабан старший', *живо'д'ор* 'людина, яка забиває собак';

в) словоскладання: 1) з атрибутивними відношеннями між компонентами: *'короп-са'зан* 'короп, *Syrpinus caprio* L.', *'риба-нев'ід* 'риба великих розмірів, яка виловлюється неводом', *'короп-прос'т'ак* 'короп, *Syrpinus caprio* L.', *л'ашч-молод'н'ак* 'молодий лящ вагою до 0,5 кг', *йорш-но'сар* 'йорж, дрібна прісноводна риба з колючими плавцями, *Aseginia segetia* L.', *ко'за-йало'виц'а* 'коза, яка жодного разу не давала потомства', *кнур-запл'ід'ник* 'кабан-плідник', *кур'чата-ба'їстр'учата* 'курчата, виведені квочкою без відома людей', *ло'шак-каст'ратор* 'кінь кастрований', *те'лиц'а-йал'іука* 'корова, яка ще не парвалась', *'л'ошка-п'ітсвинок* 'свиня до року', *ба'ран-ос'ім'ін'ител'*, *ба'ран-п'л'ід'ник* 'баран репродуктивного віку', *бик-п'л'ім'ін'ик*, *бик-ос'ім'ін'ит'ел'* 'бик репродуктивного віку', *бик-перво'годок* 'однорічний бичок'; 2) сурядними відношеннями між компонентами: *п'л'ітка-красно'п'ірка*, *п'л'іточка-красно'п'ірка* 'краснопірка, *Scardinius erythrophthalmus* L.', *'курка-п'івен'* 'курка-гермафродит', *'йанчики-ба'ранчики* 'стадо ягнят';

г) словотвірної контамінації, зокрема телескопічного словотворення, як-от: *п'ізн'ур'чата* ← *п'ізн'ур'(і)* + *(кур)чата* 'курчата, виведені в жнива'.

«Словник східноподільських говірок» відображає такий номінаційний процес, як універбація. «Продуктом універбації, – зазначає В. Лопатін, – можна вважати тільки таке мотивоване слово, поряд з яким існує синонімічне словосполучення, що має характер стійкої номінації» [9, с. 73]. Отже, характерними ознаками універбації є «твірна основа універбів – стійке словосполучення; приєднувальний суфікс не змінює семантику – мотиватор і дериват зберігають ідентичність семантики; функція приєднувального суфікса – заміщати один зі складників твірного словосполучення, тобто бути субституттом; структурно мотиватор і дериват мають однакову кількість елементів (у словосполученні, як правило, два слова, у дериваті – твірна основа одного з елементів і суфікс)» [9, с. 73].

Діалектний матеріал засвідчує, що твірною базою для універбів є атрибутивні узгоджені та неузгоджені словосполучення, утворені за моделями:

1) прикметник + іменник: *моло'ко'кисле* → *кис'л'ак*, *кур'чата'п'ізн'і* → *п'ізн'а'ки*, *'окун' морс'киї* → *мо'р'ак*, *гн'і'дак* 'гнідий кінь', *'короп прос'тий* → *прос'т'ак*, *йаї'це св'іже* → *св'і'жак*, *би'чок р'іч'ний* → *р'іч'н'ак*

‘річний бичок’, *молоко про¹т’але, молоко про¹т’ате* → *про¹т’ак* ‘несвіже молоко’, *худоба ¹дохла* → *дохл’а’ки, худоба з¹дохла* → *здох’л’ака* ‘худоба, яка здохла’; *риба ¹пухла* → *пух’л’ак, сало ¹нутране, ~ нутр’а’не* → *нутр’р’ак, нутр’ак* ‘сало із нутра свині’, *вулик борто¹вий* → *бор’т’ак* ‘рамковий вулик’;

2) дієприкметник + іменник: *худоба з¹дохла* → *здох’л’ака* ‘худоба, яка здохла’;

3) іменник + неузгоджене означення, виражене формою непрямого відмінка іменника: *вулик у дуп’л’і* → *дуп’л’ак*;

4) порядковий числівник + іменник: *мед ¹перший* → *пе²р’вак, р’ї ¹перший* → *ти^ер’шак, р’ї ¹другий* → *дру’гак, у’то’рак, двої’н’ак*.

Одним із номінаційних процесів є запозичення. Найбільш відкритими до запозичень є тематичні групи на позначення одягу, взуття, прикрас та будівництва, що зумовлено позамовними чинниками. Найбільше запозичень у східноподільських говірках із польської мови або через її посередництво, що склалося історично і на що неодноразово вказували історики мови [6].

На позначення рис людини зафіксовано багато номенів, які містять негативну конотацію: *балу’хатий* ‘той, який має великі очі’, *вар’гатий* ‘той, хто має великі губи’, *вар’і’ят* ‘нерозумний, розбишака’, *го’уда* ‘велика товста жінка’, *зух’валий* ‘відчайдушний, зухвалий’, *л’оха* ‘жінка, яка має багато дітей’, *мар’к’ітний* ‘невдоволений’, *ма’руда* ‘людина, яка нервує без причини’, *ма’рудний* ‘нервовий’, *мо’цний* ‘товстенький’, *низ’рабний* ‘недоладний (про людину), неповороткий’, *них’л’уї* ‘неохайний чоловік’, *них’л’уїка* ‘неохайна жінка’, *н’ік’чемний* ‘безсилий’, *оду’калий* ‘огрядний, гладкий’, *пар’тач* ‘людина, яка робить щось невміло, недбало’, *пацалу’ватий* ‘щокатий’, *подлий* ‘підлий’, *поч’вара* ‘потвора, бридка людина’, *тил’батий* людина з великим животом, *т’лустий* ‘гладкий, огрядний, ситий’, *шмар’кач* ‘засоплена дитина’, ‘молода недосвідчена людина, яку не поважають’. Лексем із позитивною конотацією незначна кількість: *св’ідомий* ‘який має свідомість’, *ск’ромний* ‘який не любить підкреслювати свої заслуги, достоїнства, хизуватися ними’, *ста’течний* ‘розважливий, поважний’.

Словник відображає значну кількість вузьколокальних лексем, які М. В. Никончук назвав ендемізмами. Він зауважував, що формування ендемічної лексики – безперервний процес, «тому що в цю сферу втягуються і давні слова, і запозичення – в одному випадку як база суфіксального словотвору, в іншому – як мотиватори семантичної деривації» [10, с. 87].

У східноподільських говірках виокремлюємо три групи ендемізмів.

Семантичні ендемізми – окремі загальноновживані лексеми, які вживаються зі значенням, не властивим українській літературній мові та

іншим говорам: *приклад* 'приміщення для реманенту', 'неопалюване невелике приміщення в житловому будинку або окрема прибудова біля хати для зберігання їстівних припасів, городини', 'приміщення для зберігання дров' (Поліщук, с. 325) (пор.: *приклад* 'частина ожереда соломи довжиною в один рожен' (Сизько, с. 73), *приклад* 'перев'язані гілки, якими пригнічують соломку на даху, щоб її не розносив вітер' (Никончук, с. 245), *приклад* 'сіни' (ДЛАЗ, к. 20)); *господарка* 'молоді бджоли, які господарюють у вулику: переробляють нектар, прибирають, годують потомство' (Тищенко, с. 24), 'бджолине господарство' (Никончук, с. 328), 'діал. господарство', 'той, хто займається господарством' (СУМ, II, с. 140); *танцюниці* 'бджола, яка сповіщає про вдало знайдене місце з медоносами' (Тищенко, с. 79), 'та, яка постійно або професійно займається танцями' (СУМ, X, с. 36); *медовики* 'сім'я бджіл, яка дає багато меду, може заповнювати більше 20 рамок у вулику' (Тищенко, с. 49), 'медовий пряник' (Н., с. 342); *семирик* 'хустка розміром 70 на 70 сантиметрів', 'заст. предмет, який складається з семи однакових частин' (СУМ, IX, с. 121).

Фонетико-граматичні ендемізми – лексеми, фонетична, граматична та словотвірна варіативність яких не властива українській літературній мові та іншим говорам: *койце* 'закрите приміщення для птахів, тварин із стінками з металевих або дерев'яних прутів' (Поліщук, с. 282) (пор.: *койц* 'клітка для кролів' (Аркушин, I, с. 235), *койц* 'клітка (для відгодівлі кролів, свійської птиці)' (СБГ, с. 216)).

Лексичні ендемізми – лексеми, не властиві українській літературній мові та іншим говорам: *корлузина* 'одна з поперечин між стовпцями стіни' (Поліщук, с. 286); *сумайі* 'відгороджене місце в коморі для зберігання зерна' (Поліщук, с. 348); *сатіка* 'скріплені у формі чотирикутника дерев'яні балки, що кладуться поверх платів, які лежать безпосередньо на верхніх краях стін' (Поліщук, с. 334), *калемно* 'споруда для сіна у вигляді даху на 4-х стовпах' (Поліщук, с. 274); *шеди* 'приміщення, у якому зберігають кукурудзу', 'приміщення, яке використовували для зберігання сіна' (Поліщук, с. 366); *хустка два'нац'атий'номер* 'хустка розміром 120 на 120 сантиметрів' (Березовська, с. 301); ~ *ди'с'атий'номер* 'хустка розміром 100 на 100 сантиметрів' (Березовська, с. 301); ~ *вос'мий'номер* 'хустка розміром 80 на 80 сантиметрів' (Березовська, с. 300); ~ *с'омий'номер* 'хустка розміром 70 на 70 сантиметрів' (Березовська, с. 307); ~ *шостий'номер* 'хустка розміром 60 на 60 сантиметрів' (Березовська, с. 309); ~ *че'т'вертий'номер* 'мала за розміром хустка' (Березовська, с. 309); *тапол'етки* 'легкі туфлі без підборів' (Березовська, с. 277) та інші.

«Словник ...» переважно фіксує лексичну номінацію в різних тематичних групах, але ілюстративний матеріал, наведений у словникових

статтях, засвідчує вживання подолянами пропозитивної та дискурсивної номінації. Серед лексичної номінації виділяємо однослівні назви, що становлять більшість, та полікомпонентні. Полікомпонентні назви є атрибутивними словосполученнями і передають видо-родові відношення. Наприклад, архісема 'мед, продукт бджільництва' формує мікрогрупу назв, до складу якої входить мононазва *мед* та полікомпонентні назви, у структурі яких ця ж лексема та прикметник, який передає такі мотиваційні ознаки: 'рослина, з якої зібрано нектар чи її частина': *цв'іточний мед*, *сойашни'ковий* ~, *сойашниковий* ~, *сон'ашни'ковий* ~, *сон'ашниковий* ~, *са'довий* ~, *р'ізном'раўний* ~, *р'ізном'раўл'аний* ~, *р'ізном'раўйаний* ~, *маїс'кий* ~, *м'ішаний* ~, *гри'чаний* ~, *вакац'ійовий* ~, *акац'ійний* ~, *акац'ійовий* ~ *са'довий* ~; ~ із *траў*, ~ із *сон'ашника*, ~ із *сойашника*, ~ із *са'д'іу*, ~ із *р'ізном'раў'я*, ~ із *р'ізних траў*, ~ із *б'ілої а'кац'ійи*, *майовий* ~, *древесний* ~, *гри'чаний* ~; *квіт'к овик*; 'колір': *б'ілий мед*; 'стан': *насто'йашчий мед*, *стиглий* ~, *товарний* ~, *ни'зр'ілий* ~, *ни'дозр'ілий* ~, *зр'ілий* ~, *заса'хар'аний* ~, *го'товий* ~, *дозр'ілий* ~, *зак'ритий* ~, *запи'чатаний* ~, *го'товий* ~; 'час збору нектару': *перший мед*, *первий* *у'з'аток*, *траў'невий мед*, *п'іс'л'а'маїс'кий* ~, *о'с'ін:ій* ~, *маїс'кий* ~, *ви'с'н'аний* ~, *ви'с'н'аний у'з'аток*, *т'рет'ій у'з'аток*. Таке явище спостерігаємо і в номінації роїв: *первий р'ій*, *перший* ~, *моло'дий* ~, *новий* ~, *т'рет'ій* ~, де атрибутив передає диференційні ознаки 'порядок вильоту із вулика' та 'фізичні особливості рою, що відокремився від сім'ї'.

Отже, «Словник східноподільських говірок» засвідчує, що в досліджуваних говірках у різних тематичних групах відбувається звуження чи розширення семантики слів, метафоризація, атракція, композитивне словотворення, телескопія, запозичення та освоєння іншомовних лексем. У «Словнику...» переважає лексична номінація, хоча як ілюстративний матеріал представлена також пропозитивна та дискурсивна номінації. Перспективу вбачаємо у залученні матеріалу інших тематичних груп та виявленні специфічних для східноподільських говірок номінацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Березовська Г. Г. Структурна організація та географія назв традиційного одягу та прикрас у східноподільських говірках : дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2011. 393 с.
2. Гримашевич Г. І. Актуальні проблеми дослідження середньополіських говірок // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: Філологічні науки. Вип. 31. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. С. 39–42.

3. Гриценко П. Ю. Українська діалектна лексика: реальність і опис (деякі аспекти) // Діалектна лексика: лексикологічний, лексикографічний та лінгвогеографічний аспекти. Матеріали доповідей Міжнародної наукової конференції. Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. С. 5–24.
4. Горофянук І. Способи номінації в мікологічній лексиці центральноподільських говірок // *Мовознавчий вісник*: зб. наук. пр. Вип. 9 / відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси, 2009. С. 89–100.
5. Дворянкін В. О. Номінативні процеси в українських східностепових говірках: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України, Ін-т української мови. Київ, 2006. 369 с.
6. Зелінська О. Ю. Запозичення з польської мови в українських барокових казаннях XVII ст. // *Zjawisko nobilitacji i deprecjacji w języku. Słowa i teksty*. Т. II. Częstochowa, 2012. S. 339–352.
7. Клименко Н. Ф. Осново- і словоскладання у процесах номінації сучасної української мови // *Українська мова*. 2003. № 3–4. С. 83–105.
8. Леснова В. В. Номінація людини та її рис у східнослобожанських українських говірках: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України, Ін-т української мови. Київ, 1999. 520 с.
9. Лопатин В. В. Суффиксальная универбация и смежные явления в сфере образования новых слов // *Новые слова и словари новых слов*. Ленинград: Наука, 1978. С. 72–80.
10. Никончук М. В. Ендемічна лексика // Київське Полісся: Етнолінгвістичне дослідження. Київ, 1989. С. 83–96.
11. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східноподільських говірок: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / НАН України, Ін-т української мови. Київ, 2005. 23 с.
12. Оскирко О. П. Номінація круп та страв із них у східноподільських говірках // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*: Філологічні науки. Вип. 44. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2017. С. 244–248.
13. Скорофатова А. О. Ономасіологія та лінгвогеографія фітономенів в українських східнослобожанських говірках: монографія. Луганськ: Елтон-2, 2009. 369 с.
14. Тищенко Т. М. Явища універбації в лексиці східноподільського ареалу // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство): зб. наукових праць. Вип. 16 / [гол. ред. Н. Л. Іваницька]. Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2012. С. 325–330.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аркушин – Аркушин Г. Словник західнополіських говірок: у 2 т. Луцьк: Вежа, 2000.

Березовська – Березовська Г. Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках. Умань: Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. 348 с.

ДЛАЗ – Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР. Лексика. Ч. I–III. Ужгород: Вид-во УжДУ, 1958–1993.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: у 7 т. Т. 1–6 / за ред. О. Мельничука. Київ: Наук. думка, 1982–2012.

Н. – Никончук Н. В., Анохина В. В. Полесская терминология пчеловодства // Лексика Полесья (Материалы для полесского диалектного словаря). Москва, 1968. С. 320–366.

Никончук – Никончук М. В., Никончук О. М. Будівельна лексика правобережного Полісся в лексико-семантичній системі східнослов'янських мов. Житомир, 1990. 369 с.

Поліщук – Поліщук Л. Б. Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноподільських говірках: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Умань, 2015. 425 с.

СБГ – Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.

Сизько – Сизько А. Т. Словник діалектної лексики сіл південно-східної Полтавщини. Дніпропетровськ: ДДУ, 1990. 100 с.

СУМ – Словник української мови: в 11-ти т. Т. 1–11 / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1970–1980.

Тищенко 1 – Тищенко Т. М. Лексика бджільництва Східного Поділля. Умань: РВЦ «Софія», 2008. 90 с.

Тищенко 2 – Тищенко Т. М. Східноподільський родильний обряд: лексикографічний і текстовий описи: навч. посіб. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 382 с.

Стаття надійшла 16.09.2017 року